

SEKSUALNO DEVIJANTNO PONAŠANJE ADOLESCENATA

*Petra Berlot, mag.paed., Filozofski fakultet u Rijeci*⁴⁰

*Lucija Tomac, mag.paed.*⁴¹

Sažetak: Devijantno ponašanje predstavlja ono ponašanje koje odstupa od općeprihvaćenih ponašanja u pojedinoj kulturi. S obzirom na to da je ljudska seksualnost veoma kompleksno područje za istraživanje i raspravu, veoma je teško odrediti granice devijantnog i prihvatljivog seksualnog ponašanja. Uzimajući u obzir činjenicu da je pravo na seksualno izražavanje i zaštitu jedno od fundamentalnih ljudskih prava, ipak je važno neke seksualne prakse problematizirati u kontekstu društvene prihvatljivosti i nužnosti pedagoškog djelovanja. Uslijed globalizacije, digitalizacije i sve većeg porasta dostupnosti sadržaja, mladi ljudi podložniji su rizicima od razvoja devijantnih ponašanja čiji se temelj pronalazi na internetu kao što su sexting (razmjena seksualnih sadržaja) i sextortion (osvetnička pornografija). Navedeni oblici pojavljuju se veoma učestalo tijekom adolescencije, povećavajući mogućnost za sudjelovanje u činovima koji su i ranije smatrani devijantnima kao što su silovanje, seksualno zlostavljanje i promiskuitetno ponašanje. Granice postavljene između prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja u današnje vrijeme tanje su no ikada. Pitanje pristanka, užitka, zaštite i prava na izražavanje nikada nisu bila aktualnija među svim dobnim skupinama. Osim svega navedenog važno je istaknuti nedostatak dobro razvijenog sustava koji će mladima pružiti znanja i vještine potrebne za zdravi razvoj i funkcioniranje u društvu, spriječiti neželjene trudnoće i spolno prenosive bolesti i istovremeno smanjiti pojavu seksualnog devijantnog ponašanja kod mladih i adolescenata.

Ključne riječi: adolescenti, seksualno devijantno ponašanje, seksualna edukacija, seksualnost,

UVOD

Adolescencija je razdoblje razvoja i odrastanja čovjeka između petnaeste i dvadesete godine života okarakterizirano biološkim, kognitivnim, socijalnim i emocionalnim promjenama zbog prijelaza iz razdoblja djetinjstva u razdoblje zrelosti (Meščić-Blažević, 2007). U ovom razdoblju sporadične romantične misli iz doba puberteta (Worling, 2012) zamjenjuju seksualna maštanja i snovi koji su češći i jasniji u odnosu na raniju dob (Masters i sur., 2006). Osim završetka razvoja u fiziološkom smislu tj. dolaska do krajnje faze razvoja sekundarnih spolnih obilježja, seksualni razvoj u adolescentnoj dobi uključuje sintezu sebe, drugih i općenitog društva u kojoj pojedinac razvija seksualne želje koje mora integrirati sa svim pojedincima s kojima stupa u interakciju (Worling, 2012). Adolescentna razvojna faza pred pojedinca stavlja zadatke u vidu prihvaćanja spolnog identiteta i odgovornog spolnog ponašanja zbog čega se razvoj seksualnosti u ovoj dobi smatra jednim od najosjetljivijih područja ljudskog razvoja (Kuzman, 2009). Tijekom ovog životnog razdoblja dominira želja za eksperimentiranjem u raznim situacijama koja mlade ljude nerijetko dovodi do rizičnih i devijantnih ponašanja. Devijantno ponašanje predstavlja ono ponašanje koje odstupa od općeprihvaćenih ponašanja u pojedinoj kulturi. Uslijed socio-kulturalnih utjecaja i shvaćanja pojedinih seksualnih ponašanja, kategorizacija seksualnih ponašanja kao devijantnih nikako ne može biti jednoznačna i općeprihvaćena. Primjerice, u pojedinim kulturama smatra se korektnim stupanje u

---

⁴⁰ petra.berlot@gmail.com

⁴¹ lucija.tomac@icloud.com

seksualne odnose i brakove unutar obitelji, dok se u nekim kulturama takve prakse nazivaju incestom. Hackett (2014) kategorizirao je seksualna ponašanja djece i adolescenata u tri kategorije od kojih se u crvenoj kategoriji nalaze ona ponašanja koja ne spadaju u sigurna i zdrava. Za adolescente u dobi od 13 do 17 godina takva ponašanja uključuju javnu masturbaciju, seksualnu degradaciju sebe i drugih, tjeranje drugih na pokazivanje spolnih organa, seksualno agresivno ponašanje i seksualno uznemiravanje. Za starije adolescente u dobi od 13 do 17 godina u crvenoj kategoriji nalazi se seksualna aktivnost bez pristanka, korištenje moći i kontrole u vezama, ozljeđivanje genitalija, seksualne interakcije s osobama koje su mnogo mlađe ili starije, seksualna aktivnost sa članovima obitelji i životinjama i primanje novca za sudjelovanje u seksualnim aktivnostima. Isto tako, dobna granica za stupanje u seksualne odnose i brakove uvelike se razlikuje ovisno o karakteristikama zemalja u kojima pojedinci žive, kao i dominantne religijske paradigme. Religijska paradigma i uvjerenja pojedinca i društva u kojemu se nalazi direktno utječe i na poimanje pristanka i prisile, zbog čega seksualne prakse poput silovanja nerijetko ostaju skrivene unutar obitelji. Pod istim utjecajima je i odabir seksualnog načina života, izbor seksualnog partnera i izražavanje rodnog identiteta jer „društvo odgaja djecu i adolescente za heteroseksualni svijet“ (Masters i sur., 2006: 255). Osim samog stupanja u seksualne odnose, uvelike se razlikuju i stavovi spram kontracepcije i prakticiranja seksualnih odnosa, iako se siguran seks smatra jednom od karakteristika općenite bolje zdravstvene slike. Kada se govori o seksualnom devijantnom ponašanju misli se na veliki broj neuobičajenih seksualnih praksi u koje su prvenstveno uključivale seksualni interes u predpubertetnom razdoblju osoba mlađih od 12 godina, kao i seksualne interakcije s osobama koje su barem četiri godine mlađe od adolescenata (Worling, 2012). Osim toga, razdoblje adolescencije pokazalo se visokorizičnim za mnoge zdravstvene posljedice koje se odnose na rizična seksualna ponašanja, kao što su infekcija virusom humane imunodeficijencije (HIV/AIDS) i ostalih spolno prenosivih bolesti i velike mogućnosti neželjenih trudnoća (Kotchick, Shaffer, Miller i Forehand, 2001). Zbog svega navedenog, stavljajući naglasak na fluidnost termina devijantnog seksualnog ponašanja i njegovu kulturnu obojenost, cilj ovog rada je pružiti pregled najčešćih ponašanja i seksualnih praksi adolescenata koja se smatraju devijantnima uzimajući u obzir kulturološka uvjerenja na području balkanskog poluotoka.

RIZIČNI SPOLNI ODNOSI

Jedno od rizičnih ponašanja u koja se upuštaju adolescenti je prerana seksualna aktivnost bez stečene dovoljne razine znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Iluzija neranjivosti, slabo razvijene komunikacijske vještine i manjkava informiranost o postojećim rizicima te načinima zaštite (Štulhofer, 2009; Slater i Robinson, 2014) predstavljaju temeljne razloge za stupanje u rizične spolne odnose koji rezultiraju prijenosom spolnih bolesti i adolescentnom trudnoćom. *Youth Risk Behavior Survey* provedena 2011. godine pokazala je da 47% mladih u dobi od 14 do 18 godina stupa u seksualne odnose od kojih njih 40% ne koristi kondome (CDC, 2011). Isto tako, kao veoma rizična skupina pokazale su se udane adolescentice koje češće stupaju u nezaštićene spolne odnose i u manjoj mjeri koriste kontracepciju spram neudanih adolescentica (Slater i Robinson, 2014). Trudnoće u navedenoj dobi najčešće su neplanirane, često neželjene i povezane s nedovoljnom informiranošću i rizičnim spolnim ponašanjem adolescenata (UNICEF, 2011). S obzirom na činjenicu da u adolescentnoj dobi mlade osobe još nisu završile svoj fizički i psihički razvoj, adolescentne trudnoće spadaju u posebnu rizičnu skupinu trudnoća koje zahtijevaju liječničku pozornost i nadzor jer je i veći rizik od komplikacija i spontanih pobačaja. Isto tako, zbog negativnih reakcija roditelja i okoline djevojke su sklone odluci o prekidu trudnoće koja potencijalno donosi komplikacije u raznim područjima života uključujući kasnije probleme sa začećem i/ili u ekstremnim slučajevima i smrt trudnice. Osim za mladu majku, negativne posljedice mogu se odraziti i na dijete. Primjerice, majke u dobi između 15 i 19 godina imaju 50% veću šansu roditi mrtvo dijete ili dijete koje će neposredno nakon rođenja preminuti spram majki u dobi od 20 do 29 godina (WHO, 2014). Za slučaj neželjenih maloljetničkih trudnoća, nažalost, nema jednostavnih i jednoznačnih rješenja. Ipak, kao ključni čimbenici koji povećavaju njihovu učestalost mogu se istaknuti dezinformiranost i neinformiranost (Masters i sur., 2006) što govori u prilog uvođenja znanstveno utemeljenog i relevantnog koncepta seksualne edukacije od najranije dobi.

Usljed izostanka korištenja kontracepcijskih sredstava, mlade osobe podložne su zarazi različitim spolno prenosivim bolestima. Spolno prenosive bolesti kao rezultat stupanja u rizične

seksualne odnose još su jedan od faktora koji rizične seksualne odnose svrstavaju u devijantna ponašanja. Osobe koje su zaražene spolnim bolestima, ili pak one koje su njihovi asimptomatski prijenosnici često nailaze na društvenu stigmiju zbog nedovoljnih znanja i prihvaćanja netočnih informacija stečenih u razgovorima s vršnjacima i iz medija. Iako postoje brojne kampanje koje promoviraju seksualnu odgovornost i korištenje kontracepcijskih sredstava, upotreba kondoma i ostale kontracepcije uvelike ovisi o motivaciji, informiranosti, dostupnosti, cijeni, osjećaju odgovornosti, povjerenju i stanju partnera kao i utjecaju društvenog konteksta i normi (Kuzman, 2009).

PRISTANAK I PRISILA

Različite kulture, religije i etničke grupe posjeduju različite seksualne norme zbog čega dobne granice za davanje svjesnog pristanka osciliraju među zemljama Europe. Razlike u dobnim granicama pronalaze se i na području samog balkanskog poluotoka. Primjerice, zakonskim regulacijama u Republici Hrvatskoj dobna granica svjesnog i dobrovoljnog pristanka je 15 godina, a 14 godina u Republici Srbiji, Federativnoj Republici Bosni i Hercegovini i Republici Sloveniji. Pitanje pristanka i prisile veoma je važno u kontekstu promatranja devijantnih seksualnih ponašanja adolescenata jer se izostankom svjesnog pristanka govori o činu silovanja i seksualnog zlostavljanja i uznemiravanja.

Iako seksualna aktivnost za mnoge adolescente predstavlja ugodno iskustvo u kojemu žele sudjelovati, postoje slučajevi u kojima dolazi do različitih vrsta viktimizacije (Slater i Robinson, 2014). Stvaranje distinkcija između ponašanja koja spadaju u navedene kategorije i ponašanja koja su dobrovoljna i željena, stvaraju teškoće i kod drugih dobnih skupina osim adolescenata. Tako Williams i Walfield (2016) navode postojanje teškoća u definiranju silovanja prema čemu se silovanjem može smatrati isključivo penilno-vaginalna seksualna interakcija ili pak niz ponašanja poput oralnog i analnog seksa, umetanje objekata u vaginu ili anus, kao i nepoželjno dodirivanje spolnih organa. S druge strane, definiranje seksualnog zlostavljanja djece među raznim autorima nailazi na slaganje. Tako se ono može definirati kao „uključivanje djeteta u seksualne aktivnosti koje ono ne može shvatiti ili za koje je razvojno nespremno i ne može dati pristanak i koje povrjeđuje zakonske odredbe ili socijalne norme društva“ (Kellogg, 2005). Pregled istraživanja (NVRC, bez dat.) pokazao je da je čak jedna od četiri djevojčice i jedan od šest dječaka bio seksualno uznemiravan ili zlostavljan u dobi mlađoj od osamnaest godina. Isto tako, na globalnoj razini oko 8% (približno 10 milijuna) djevojčica i 0.7% (približno 791 tisuća) dječaka mlađih od 18 godina doživjelo je silovanje ili pokušaj silovanja. Ono što je u kontekstu devijantnog ponašanja adolescenata važno istaknuti jest činjenica da je čak 43,6% djevojčica bilo žrtvom poznanika, a njih 28,8% žrtvom aktualnog ili bivšeg partnera (NVRC, bez dat.). Uzimajući u obzir navedene podatke, dolazi se do zaključka da je velik broj seksualnih devijantnih ponašanja prisutan između istih ili sličnih dobnih skupina.

Iako su dobne granice zakonski utvrđene, nužno je razmotriti pitanje je li određena dobna granica uistinu adekvatna tj. posjeduju li osobe od 14 ili 15 godina dovoljno iskustva, znanja i vještina kako bi svojevrijem mogle dati pristanak za sudjelovanje u seksualnim interakcijama?

IZBOR SEKSUALNOG PARTNERA

Osim ponašanja koja se smatraju rizičnima, najveća devijacija u kontekstu stupanja u seksualne odnose vidljiva je u odabiru seksualnog stila poznatog kao serijska monogamija. Serijska monogamija odnosi se na način života u kojemu osobe „u svakom trenutku imaju samo jednog seksualnog partnera, no da ne oklijevaju imati više partnera, te je naglasak na "serijska", a ne na "monogamija"“ (Masters i sur., 2006: 254). Iako je odabir životnog stila dio prava na seksualno izražavanje, serijska monogamija se zbog svoje karakteristike kratkoročnosti ne smatra poželjnim životnim stilom. Razlog tomu je pripisivanje nedostataka i/ili nedovoljne zastupljenosti osjećaja ljubavi koja je u Zapadnom društvu emocija koja predstavlja osnovu predanosti i stvaranja obitelji (Oatley i Jenkins, 2007). Većina adolescenata odbacuje stajalište o ljubavi kao preduvjetu za stupanje u seksualne interakcije, iako postoje i oni koji i dalje gledaju na seks kao interakciju koja se nužno veže uz osjećaj ljubavi (Masters i sur., 2006). Zbog navedenog, adolescentni odabir seksualnog stila serijske monogamije i veza koje iz njih proizlaze spadaju pod nazivnik devijantnih seksualnih praksi. Zbog kratkotrajnosti ovih veza i ulaženja u seksualne odnose s više seksualnih partnera adolescenti su

izloženi većim rizicima od prijenosa HIV-a i ostalim negativnim posljedicama seksualno rizičnog ponašanja (Kotchick, Shaffer, Miller i Forehand, 2001).

Isto tako, sukladno težnji i promoviranju heteroseksualnih monogamnih veza, na balkanskom području nerijetko dolazi do pojave homofobije i vršnjačkog nasilja temeljenog na rodnom identitetu. U ovom smislu mogu se problematizirati dva oblika devijantnog ponašanja: odabir partnera suprotno prihvaćanju isključivo heteroseksualnih veza i nasilje nad osobom koja odudara od društvenih normi.

Kada se govori o neprihvatanju osobe koja ne vodi isključivo heteroseksualni seksualni život, neminovno je spomenuti pojavu homofobije. Homofobija se može opisati kao „negativan stav prema ljudima koji ulaze u seksualno-emocionalne veze s osobama istog spola“ (Zulević, 2001: 117), ali i prema cjelokupnoj LGBTIQ zajednici. Homofobija se manifestira svakodnevno u javnoj i privatnoj sferi života, a neke od njih su toliko ukorijenjene u društvenoj sredini da ih većina pojedinaca ne primjećuje i/ili ne može prepoznati (Spahić i Gavrić, 2012). U prilog tome govore i rezultati istraživanja kojeg su proveli Pikić i Jugović (2006) na 202 sudionika s područja Zagreba, Rijeke i Osijeka. Rezultati su pokazali da je 51,3% anketiranih LGBT osoba doživljava neki oblik nasilja. Među ispitanicima njih 42% doživjelo je psihološki oblik nasilja, dok se u 30% slučajeva radilo o seksualnom nasilju te je u 15% slučajeva zabilježeno je fizičko nasilje. S druge strane, istraživanje udruge LORI (2016) u kojemu je sudjelovalo 618 mladića iz dvije zagrebačke srednje škole pokazuje da je njih 39% u posljednja tri mjeseca sudjelovalo u verbalnom nasilju ili prijetnjama nekome za koga su mislili da je „homoseksualac ili previše feminiziran“, dok je čak njih 19% sudjelovalo u „udaranju ili prebijanju“ takve osobe (LORI, 2016:23). Iz svega navedenoga može se zaključiti da je izbor partnera jedna od odluka koja pojedinca i društvo može usmjeriti ka razvoju devijantnog ponašanja zbog razlika u percepciji „poželjnih“ veza i promoviranja različitih vrijednosti. Iako se o istospolnim vezama ne može govoriti kao o devijaciji, s obzirom na to da svaka osoba ima pravo izbora, ponašanja okoline koja ova odluka sa sobom nosi mogu se svrstati u kategoriju devijantnih.

SEXTING

U razdoblju adolescencije mladi se susreću s brigom oko vlastite privlačnosti, koja je vrlo blisko povezana s načinom na koji vide svoje tijelo tj. njihovom slikom o vlastitom tijelu. Zbog navedenog Masters i suradnici (2006) ističu da jedan od razloga pridavanja važnosti privlačnosti i slici o tijelu u ovoj dobi leži u činjenici da „adolescent još nije razvio jasnu sliku vlastitog identiteta kao osobe, te zbog toga adolescentu "kako izgledam" i "kako me drugi vide" znači "tko sam"“ (str. 242). Zbog potrebe za vanjskom potvrdom vlastite vrijednosti kojom adolescenti stvaraju sliku o sebi, kao i želje za uzbuđenjem, potrebe za intimnošću, regulacijom stresa i dosade te regulacije usamljenosti, adolescenti se upuštaju u noviji oblik komunikacije- *sexting*. Različiti autori različito određuju pojam *sextinga* stavljajući različite naglaske na njegove komponente kao što su akcije, vrsta sadržaja, obilježja i načini prijenosa informacija. Ipak, svi autori slažu se da se *sexting* odnosi na „slanje, primanje i objavljivanje seksualno eksplicitnih poruka, fotografija i videozapisa putem mobilnog telefona, interneta ili društvenih mreža“ (Sesar i Dodaj, 2020:12). Ovaj fenomen zadobio je pažnju nekolicine autora zbog čega su razvijene različite tipologije *sextinga* ovisno o vrsti, dijeljenom sadržaju i štetnosti. Tako možemo govoriti o primarnom i sekundarnom *sextingu* od kojih se primarni *sexting* odnosi na dijeljenje osobnih fotografija seksualnog sadržaja drugima, dok se dijeljenje tuđih fotografija naziva sekundarnim *sextingom* (Calvert, 2009). S druge strane, prema štetnosti možemo govoriti o problematičnom i eksperimentalnom *sextingu*. Eksperimentalni *sexting* podrazumijeva slanje osobnih fotografija ili video-zapisa bez loše namjere, dok problematični *sexting* uključuje kriminalne elemente i elemente zlostavljanja kao što su uključivanje odraslih u razmjenu sadržaja s maloljetnicima, seksualna zlostavljanja, prijetnje i prosljeđivanje dobivenih sadržaja bez znanja pošiljatelja (Wolak i sur., 2012). Ovisno o dijeljenom sadržaju može se govoriti o četiri dominantna tipa *sextinga*. Tip 1 odnosi se na slanje isključivo tekstualnih poruka seksualnog sadržaja. Tip 2 uključuje slanje slika ili video-zapisa na kojima je osoba u donjem rublju dok se Tip 3 odnosi na dijeljenje slika ili video-zapisa u kojima osoba na sebi ne nosi odjeću. Posljednji tip, Tip 4 uključuje slanje slika ili video-zapisa koji uključuju seksualne sadržaje poput seksualnog odnosa, masturbacije ili petinga (Maes i Vandenbrosch, 2021). Popularnost *sextinga* unutar adolescentske populacije može se objasniti sve većom dostupnošću informacija na internetu i promoviranjem koncepta digitalizacije. U ovom kontekstu adolescenti *sexting* smatraju niskorizičnom praksom erotske i intimne

komunikacije (Strassberg i sur., 2013). Burić, Garcia i Štulhofer (2021) navode kako brojna istraživanja kao temeljne razloge upuštanja u *sexting* navode pružanje inicijative za stupanje u seksualne odnose s partnerom, stvaranje veće razine intimnosti u vezi ili očijukanje s potencijalnim partnerom, nerijetko uvjetovano pritiskom partnera i prijatelja, pri čemu u *sextingu* učestalije sudjeluju adolescenti u dobi od 16 i 17 godina spram mladih (Dake i sur., 2012).

Zbog prethodno spomenute činjenice da je kategorija seksualnih devijantnih ponašanja veoma fluidna, može se postaviti pitanje je li *sexting* uistinu devijacija u ponašanju koje bi adolescenti trebali imati, ili pak sastavni dio njihova odrastanja?

Iako istraživanja pokazuju da je *sexting* postao dio seksualnog istraživanja u adolescentskoj dobi više nego negativna praksa za psihološku dobrobit (Burić i sur., 2021) koja sa sobom nosi brojne pozitivne utjecaje kao što su povećanje intimnosti s partnerom, promoviranje dobrobiti i istraživanje seksualnog identiteta (Gamez-Guadix i sur., 2022), ova praksa ipak je okarakterizirana i nedostacima koje je potrebno istaknuti. Matthey Dileberto i Matthey (2009) navode postojanje dvije ozbiljne negativne posljedice *sextinga*: gubitak kontrole i *cyberbullying*. Gubitak kontrole opisuje se nemogućnošću praćenja širenja sadržaja koji je poslan nekoj osobi dok se *cyberbullying* odnosi na vršnjačko nasilje putem interneta kao što je zlonamjerno širenje sadržaja *sextinga* putem društvenih mreža ili drugih platforma online komunikacije. Isto tako, Sesar i Dodaj (2020) ističu da su brojna istraživanja potvrdila mogućnost kategorizacije *sextinga* u rizična ponašanja zbog povećane aktivnosti u stvarnim seksualnim odnosima koje su utvrđene kod adolescenata koji sudjeluju u *sextingu* kao i evidentiranoj ranijoj dobi u kojoj osobe koje pribjegavaju *sextingu* stupaju u seksualne interakcije. Odgovor na pitanje predstavlja li *sexting* devijantno ponašanje može se pronaći u načinu promoviranja seksualnosti tj. činjenici da uža i šira zajednica različito reagiraju u situacijama kada djevojke i mladići iskazuju svoju seksualnost stavljajući negativnu konotaciju na žensko izražavanje seksualnosti. Iako u *sextingu* podjednako sudjeluju adolescenti oba spola (Dake i sur., 2012), mladićima stvaranje i razmjena seksualno eksplicitnih sadržaja osigurava viši status među vršnjacima, dok se za djevojke smatra da imaju manjak samopouzdanja ili da su sklone promiskuitetnom ponašanju (Sesaj i Dodaj, 2020).

SEXTORTION I OSVETNIČKA PORNOGRAFIJA

Osim prethodno navedenog gubitka kontrole i online vršnjačkog nasilja, dijeljenje sadržaja seksualnog karaktera putem *sextinga* ili bilo kojeg drugog načina komunikacije u nekim slučajevima može rezultirati pojavom *sextortiona*. *Sextortion* se može definirati kao intencija prijetnje u kojoj je naglasak stavljen na distribuciju intimnih i seksualnih materijala ako žrtva ne ispuni postavljene zahtjeve (Patchin i Hinduja, 2020) s primarnim ciljem izazivanja osjećaja straha (Ligget O'Malley i Holt, 2020). Osobe mogu diseminirati fotografije prijateljima, suradnicima ili široj internetskoj javnosti, bez pristanka i prava na dijeljene sadržaja što žrtvu stavlja u stanje nelagode i anksioznosti i velikom mogućnošću razvoja psiholoških poremećaja (Bates, 2017). Za razliku od ostalih vrsta interpersonalnog zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja temeljeno na slikama, prilikom *sextortiona* žrtva i osoba koja ju uznemirava ne moraju nikada biti na istoj fizičkoj lokaciji ili interakciji koja se ne odvija na internetu (Ligget O'Malley i Holt, 2020).

Za razliku od osvetničke pornografije koja uključuje javno objavljivanje seksualno eksplicitnih sadržaja, *sextortion* je orijentiran na privatnu komunikaciju između žrtve i ucjenjivača pri čemu ucjenjivač žrtvi pruža informaciju o posjedovanju njenih seksualno eksplicitnih sadržaja (Patchin i Hinduja, 2020). Najčešće žrtve *sextortiona* su žene i adolescentice koje dobrovoljno dijele seksualno eksplicitne sadržaje s budućim ucjenjivačem (Witters i sur., 2016), u prilog čemu govore i spoznaje da je pronađena pozitivna povezanost između sudjelovanja u *sextingu* i doživljavanja *sextortiona* (Gamez-Guadix i sur., 2022). Prema rezultatima Wolak i suradnika (2018) u najviše slučajeva *sextortiona* žrtve poznaju ucjenjivača u stvarnom svijetu koji je najčešće bivši ili sadašnji partner, prijatelj, poznanik ili kolega iz škole ili s posla.

Pregledom raznih istraživanja Witters i suradnici (2016) zaključili su je čak 78% slučajeva usmjereno na adolescentice čija dob oscilira između osme i sedamnaeste godine života, iako novija istraživanja pokazuju i usmjerenost ucjenjivača na muškarce (Patchin i Hinduja, 2020), transrodne osobe i osobe koje se ne želi izjasniti oko svog rodnog identiteta (Fiegenblatt, 2020). Isto tako, pregled istraživanja pokazao je da ucjenjivači u isto vrijeme rade na nekoliko ucjena među različitim žrtvama

u cilju dobivanja više seksualnih sadržaja, novca ili stupanja u seksualne odnose s djecom i adolescentima. Počinitelji najčešće ne staju samo na jednoj ucjeni (Witters i sur., 2018), već se više od jedne trećine odluči na ponavljanje *sextortiona* (Gamez-Guadix i sur., 2022). Isto tako, utvrđeno je da osobe koje su bile žrtve *sextortiona* uslijed doživljenih posljedica nakon nekog vremena mogu promijeniti svoju ulogu i status žrtve mijenjaju u ucjenjivača neke druge osobe (Wolak i sur., 2018; Patchin i Hinduja, 2020).

Posljedice za žrtve *sextortiona* mnogobrojne su i mogu se pronaći u raznim sferama života. Od psihičkih posljedica mogu se istaknuti pojava straha i anksioznosti, posttraumatski stresni poremećaj ili depresija, teškoće sa spavanjem, osjećaj krivnje i nemoći i problemi s koncentracijom. Isto tako, žrtve mogu biti stigmatizirane kroz odbacivanje ili ponižavanje kao i teškoće u uspostavljanju novih veza (Fiegenblatt, 2020). Posljedice mogu biti i fiziološke, ekonomske i emocionalne prirode. Ove posljedice još su gore kada se stave u kontekst razvojne dobi adolescencije. U dobi adolescencije osoba je tek počela stvarati svoj seksualni identitet zbog čega negativne posljedice *sextortiona* mogu igrati značajnu ulogu u njenom razvoju i shvaćanju vlastite seksualnosti.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je pružiti pregled najčešćih ponašanja i seksualnih praksi adolescenata koja se smatraju devijantnima uzimajući u obzir kulturološka uvjerenja na području balkanskog poluotoka. Kategorizaciju nekih seksualnih ponašanja u devijantna potrebno je uzeti s velikim oprezom jer su devijantne kategorije uvelike kulturno uvjetovane. Kao što je prethodno navedeno, ponašanja poput *sextinga* i izbora seksualnog partnera vrlo su skliske kategorije ako ih se pokušava svrstati prema kriteriju devijantnosti. Pravo na izražavanje seksualnosti fundamentalno je ljudsko pravo u koje spadaju i komunikacija o seksualnim temama, ali i izbor partnera.

Sukladno kulturološkim uvjerenjima na području balkanskog poluotoka o ovim ponašanjima govori se kroz prizmu devijacije. S druge strane, ponašanja poput *sextortiona* i rizičnih spolnih odnosa ne nalaze na ove teškoće i njihove negativne posljedice na adolescente imaju uporišta u raznim provedenim istraživanjima. Razlozi stupanja u rizična i devijantna ponašanja mogu se pronaći u nedovoljnoj i neadekvatnoj informiranosti mladih i adolescenata zbog čega se javlja nužnost osnaživanja sustava koji će adolescentima pružiti adekvatnu seksualnu edukaciju i u predadolescentnoj dobi. Kao samo jedan od primjera nužnosti sa seksualnom edukacijom jest pitanje pristanka koji se ne može temeljiti na nedovoljnoj informiranosti bez obzira na zakonom propisanu dob.

Iz rezultata istraživanja provedenoj na nacionalnoj i globalnoj razini evidentno je da postoje potrebe za informacijama i usmjeravanju djece i adolescenata u izražavanju i prihvaćanju vlastite seksualnosti. Kada bi se stvorio sustav koji pruža podršku, a ne stigmju i osudu, mladi bi mogli uživati u istraživanju vlastite seksualnosti na odgovoran način temeljen na kritičkom mišljenju koji bi na samom kraju rezultirao boljim mentalnim zdravljem i zdravstvenom slikom općenite populacije.

LITERATURA

1. Bates, S. (2017). Revenge porn and mental health: A qualitative analysis of the mental health effects of revenge porn on female survivors. *Feminist Criminology*, 12 (1), 22–42.
2. Burić, J. Garcia, J.R. i Štulhofer, A. (2021). Is sexting bad for adolescent girls' psychological wellbeing? A longitudinal assessment in middle to late adolescence. *New Media & Society*.23(7): 2052-2071.
3. Calvert, C. (2009). Sex, cell phones, privacy, and the first amendment: When children become child pornographers and the Lolita effect undermines the law. *CommLaw Conspectus Journal of Communications Law and Policy*, 18, 1-66.
4. Dake, J. A., Price, J. H., Maziarz, L., i Ward, B. (2012). Prevalence and correlates of sexting behaviour in adolescents. *American Journal of Sexuality Education*, 7 (1), 1-15.
5. Centers for Disease Control and Prevention (CDC) (2012). Youth Risk Behavior Surveillance—United States, 2011. *MMWR Surveill Summ.*,61(4):1–16
6. Fiegenblatt, H. (2020). *Breaking the silence around sextortion: The links between povew, sex and corruption.*

Preuzeto

s:

- https://images.transparencycdn.org/images/2020_Report_BreakingSilenceAroundSextortion_English.pdf
7. Gámez-Guadix, M., Mateos-Pérez, E., Wachs, S., Wright, M., Martínez, J. i Íncera, D. (2022). Assessing image-based sexual abuse: Measurement, prevalence, and temporal stability of sextortion and nonconsensual sexting (“revenge porn”) among adolescents. *Journal of Adolescence*, 94 (5): 789-799.
  8. Hackett, S. (2014). *Children and young people with harmful sexual behaviours*. Research Review. Dartington: Research in practice.
  9. Kotchick, B. A., Shaffer, A., Miller, K. S., & Forehand, R. (2001). *Adolescent sexual risk behavior: a multi-system perspective*. *Clinical Psychology Review*, 21(4), 493–519.
  10. Kellogg N. A (2005). The evaluation of sexual abuse in children. *Pediatrics*, 116 (2): 506–512.
  11. Kuzman, M. (2009) Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18(2), 155–172.
  12. LORI (2016). *Smjernice za suzbijanje homofobije i transfobije te vršnjačkog nasilja na osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta u školama*. Rijeka: Lezbijska organizacija "LORI".
  13. Maes, C. i Vandenbroesch, L. (2021). *Physically distant, virtually close: Adolescents' sexting behaviours during a strict lockdown period of the COVID-19 pandemic*. *Comput Human Behav* (126).
  14. Masters, W. H., Johnson V. E. i Kolodny R. C. (2006). *Ljudska seksualnost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
  15. Mešić-Blažević, LJ. (2007). Pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju adolescenata. *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 301-308.
  16. Matthey Diliberto, G. i Matthey, E. (2009). *Sexting: Just how much of a danger is it and what can school nurses do about it?* *NASN School Nurse OnlineFirst*. Preuzeto 15. listopada 2019. s <http://nas.sagepub.com/cgi/rapidpdf/1942602X09348652v1>
  17. National Sexual Violence Resource Center (bez dat.). *Teenagers & Sexual Violence*. Preuzeto 15. srpnja 2022. s: https://www.nsvrc.org/sites/default/files/publications/2019-02/Teenagers_508.pdf
  18. Liggett O'Malley, R. i Holt, K.M. (2020). Cyber Sextortion: An Explanatory Analysis of Different Perpetrators Engaging in Similar Crime. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (1-2): 258-283.
  19. Patchin J.W, Hinduja S. (2020). Sextortion Among Adolescents: Results From a National Survey of U.S. Youth. *Sexual Abuse*, 32 (1): 30-54
  20. Pikić A. i Jugović I. (2006). *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj: izvještaj istraživanja*. Zagreb: Lezbijska grupa Kontra
  21. Sesar, K. i Dodaj, A. (2020). *Seksting: Razmjena seksualno eksplicitnog sadržaja*. Brčko: Sveučilište u Mostaru. <https://csi.hr/wp-content/uploads/2021/08/Sexting-razmjena-seksualno-eksplicitnog-sadrzaja-Sesar-i-Dodaj.pdf>
  22. Slater, C., & Robinson, A. J. (2014). *Sexual health in adolescents*. *Clinics in Dermatology*, 32(2), 189–195.
  23. Spahić, A. i Gavrić, S. (2012). *Čitanka LGBT ljudskih prava*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
  24. Strassberg D.S., McKinnon R.K., Sustaita M.A., i sur. (2013) Sexting by high school students: An exploratory and descriptive study. *Archives of Sexual Behavior* 42(1): 15–21.
  25. Štulhofer, A. (2009). Sociokulturni i psihosocijalni aspekti rizičnoga seksualnog ponašanja. *Medicus*, 18 (1_Spolno prenosive b), 123-129. Preuzeto 11. lipnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/48298>
  26. UNICEF (2011). *Kada djeca imaju djecu*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku: Zagreb. Preuzeto 11. lipnja 2022. s: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2016/01/Publikacija_Kada_djeca_imaju_djecu1.pdf
  27. Zulević, J. (2001). *Homofobija kod studenata I godine psihologije u Beogradu* u Miodrag Kojadinović (ur.): *Čitanka istospolnih studija*. Beograd: Program istospolnih studija/Queer Studies program.
  28. Williams, L.M. i Walfiel, S. (2016). Rape and Sexual Assault. U S. Friedman (ur.), *Encyclopedia of Mental Health 2nd edition* (13-22). Waltham: Academic Press.
  29. Wittes, B. B., Poplin, C., Jurecic, Q., i Spera, C. (2016). *Sextortion: Cybersecurity, teenagers, and remote sexual assault*. Brookings Institute.

30. Wolak, J., Finkelhor, D., Walsh, W., i Treitman, L. (2018). Sextortion of minors: Characteristics and dynamics. *Journal of Adolescent Health*, 62: 72–79.
31. World Health Organization WHO (2014). *Adolescent pregnancy*. Preuzeto 20. lipnja 2022. s: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112320/WHO_RHR_14.08_eng.pdf
32. Worling, J. (2012) The assessment and treatment of deviant sexual arousal with adolescents who have offended sexually, *Journal of Sexual Aggression*, 18 (1): 36-63.

SEXUAL DEVIANT BEHAVIOR OF ADOLESCENTS

Abstract: *Deviant behaviour is behaviour that deviates from generally accepted behaviours in a particular culture. Given that human sexuality is a very complex area for research and discussion, it is very difficult to determine the boundaries of deviant and acceptable sexual behaviour. Considering the fact that the right to sexual expression and protection is one of the fundamental human rights, it is still important to problematize some sexual practices in the context of social acceptability and necessity of pedagogical action. Due to globalization, digitalization and increasing availability of content, young people are more at risk of developing deviant behaviours based on the Internet such as sexting (sexual content sharing) and sextortion (revenge pornography). These forms occur very frequently during adolescence, increasing the ability to participate in acts previously considered deviant such as rape, sexual abuse, and promiscuous behaviour. The boundaries set between acceptable and unacceptable behaviour today are thinner than ever. The issue of consent, enjoyment, protection and the right to expression have never been relevant among all age groups. In addition to all the above, it is important to point out the lack of a well-developed system that will provide young people with knowledge and skills necessary for healthy development and functioning in society, prevent unwanted pregnancies and sexually transmitted diseases.*

Keywords: *adolescents, deviant sexual behaviour, sexuality, sexual education*